

Цырагзы ыагыкык тахуама

Г.И. ПОЛУСКИНА.

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ БАРТЫБЫАЛ ДИЭН ТУГУЙ

Инвестиционный бартыбыллы 1967 сы-
тан үөһэ төрүүх эдэр үлэһиэр дьон, ону
таһынан 2002-2004 сылларга үлэлэзбит
1953-1966 сыл төрүүх дьон уонна 1957-1966
сыл төрүүх дыахталлар таһаахтарын сөп.
Пенсия муһуу-уллар чааһа үлэһит үлэһиэр
төрүтүтэ эбэтэр предпринимателэ пенси-
оннай фондарга үсүнүс төлөөн баран, сыл-
лаары тус сибидиэннаа отчуотутар үлэһит
пенсионнай страховой сибидиэннааһыттар
көрдөрбүт, муһуу-уллубут сууматтан ту-
тулустаах.

Инвестиционный барьеры – бу
РФ Пенсионной фондатын кытта пенсия
мунузуллар чайнын эриттерге, конкурс
түмүгүнентальсылыгы иттергизе дуогабар
түгүрсибит салгай хаммааншалап

Үлэлтэй инвестиционный баргтыг бэлтгэх тус бэйлээ эрх талар бйраагтаах. Инвестицион-
най баргтыг бэлтгэх таларга сайбыйлманыг
пенсионнай фонды управлениестыг, пенси-
оннай фондын кытта илии баттаһарга
сөбүдлани туһарсыгт тэригээр суруйуон
эбэтэр илии баттаһаһыннотариуһунан
бигэрлэтан туран почтанан ыгтыан сеп. Сай-
былманыг паспордлаах уосна пенсионнай
страховой сибиденталистболгох (СНИЛС)
кэпэн толоруллар. Ону таһынан мунуулар
чааһыгэригээр талыг салайар хампаан-
ны кытта хайаан да дуогабар туһарсылы-
гэхтээх, дуогабары талыг кили түс бэйлээ
бу хампааннаны булан дуогабардаһар. Са-
лайар хампааннаны таларга уонна дуога-
бардаһарга пенсионнай фонды орооһор бй-
рааба сүоһ.

Үдүнүт салалар хамгаанна талбат түгүнтер, мунуулар харчытын государство "Внешэкономбанна" эргиттер. Бары хамгаанналар сыллаары эргиттер бырыһыаннара түс-түһүнүт.

Үлэлтээ тэрилтэгт пенсионнай фондаг харчы көһөрбүтүн туоһулуур суруктары пенсионнай фондтан сэлэн аайы почтанан кэлэр. Бу сурукса холобур, үлэлт 2006 сылдааха ханна үлэлэбит тэрилтэгт эбэтэр предпринимателя төһө страховой уонна накопительнай чаастарга үсунуос көһөрбүтэ, муунуулар чааһа ханнык саалар хампаанньага эргиргэ сылдьара көстөр. Маныһа: сурук кэлбэтэрин, үлэлт үлэлэбит тэрилтэгитэр ситтөөх аадырыһы биэрбитин, тэрилтэ эбэтэр предприниматель пенсионнай фондага төһө үсунуоһу көһөрбүтүн, отчуоттаабытын билсөөхтөөхтөг, пенсионнай страховой субидиальности бүтүл дванныя төһө ситтөөхүн бэрэбэркэлэнэбит.

Улашир саастаах дьон уонна орохор пен-
сионнай страховой сибидистэлистибэрэ
паспорты, төрөөһүн туһунан сибидистэ-
листибэ даанынайын кытта тэг буолуохтаах.
Пенсионнай страховой сибидистэлистибэ
нүөмэрэ, араспаанньа уларытар да түтэни-
тэр уруксунан хаалар. Базар араспаанньа
уларытты эрэ килэттарэр, ол нүөмэргэ ба-
ар муньулулубут харьыттан калар пенсия
аарыллар. Сорох дьон араспаанньалары ула-
рыттарына сана нүөмэр ылыахтаахпыт ди-
эн өйдөбүлүлөхтөр, ол сыһа. Өскөтүн икки
нүөмэрдээх буоллаххына пенсия бири эрэ
нүөмэргэ баар харьыттан аарыллан баран,
иккис нүөмэргэ баар харчы көрдөһөт
түтэнтэ хаалан хаалар. Иккис нүөмэргэ ба-
ар харчыны, үлөлүл төриллөтүн бухгалтерия-
тын нөһүө бастагы нүөмэритэр сыйабыл-
аанна сүтүрүөн кыһотторук хаалда.

Ишмерсионнай баргыбыаа талыа сы-
лын айы ахсынны 31 күнүтөр дыты ыы-
тылтыр. Бюгү салайар хампааннааы талан
баран, эрмэлээк дии саныыр буюлхайгы-
на, сайабытыаннааы сылын айы сагар-
дылтыбат. Салайар хампааннаа-лар сыл-
лаагы бизерер дохуоттарып бырыттыанып
бэйлэпүр, рекламаланаллар уонна сыл-
түмүтүнэн талыт хампааннаа сурутуна
дохуоткуг теһе эбиллибистин билдирэбиз.

Олон, инвестицийн барьцаагаар талыг хэмжэр өгүүр сэлбэлэнг тахсан пенсия мунгуудад чаага улаатар байрлалыг тус тус тусгаар бидлэрбит.

А. А. ДЫДАЕВА
Чурапчы улуусунан РФ ПФУ
кыдаабынай специалиһа

Республика сайдыытын 2020
сылга диэри түстүүр сүрүн
хайысхалар быһаарыллан
Россия Правительствотыгар
биһирэннилэр. Саха сирэ 2012 сылтан
харчы-үп өттүнэн бэйэтин бэйэтэ
көрүнэр, ордугун Россия хааһынатыгар
биэрэр кэмэ үүнүөбэ. Хайысхаба ыйыл-
лыбыт балысхан сыппаралары толору-
уга үтүмэннээх үлэ миэстэтэ эбии
көрүллүөбэ. Олохтоох дьону таһынан кэ-
ли дьон ирээтэ элбиэбэ.

ТЕХНИКА УМАТЫГА- ОЛОХ ТЫЫН БОППУРУОНА

Ити сыһышараларга арай тыа сирик сайдыытыгын көрдүккөрө суохтар. Ол эрэригэр теһе даҕаны ахтыллыбатарын иһит, үлөһүгүт дьон аһыыр аһын дэлэтии наада буолуора. Буолаары буолан интэһиттэх уонна ыраас аһынан хааччыйыи боллуруоһа сүрүн сорулган туруора. Ошон Саха сирик тыата сайдара, оҕорор бородууксуйата ахсаан өтүгүнэ лаһта эбиллэрэ наада курдук. Оттон ити соруту быһаарыһа тыа сирикэр техника үлэтин уматтык боллуруоһа быһаарар.

Вүгүйнгу күнгэ республика үрдүнэн (аарьах чааһытайы аахсыбатааха) 131 стационарнай, контейнернай уотта 10 передвижной АЗС үлэлиилэр. Кинилэртэн 62-тэ куораттарга, рабочай бөлүөлөктөргө уонна магистральнай сууларга бааллар. Оттон республика үрдүнэн 411 поселенческий төрүлүлүлэргэ (кыра уааастактары аахпакка эрэ) 69 эрэ АЗС үлэлиилэр, ол иһигэр 10-ча контейнернай станция быстах кэмгэ эрэ үлэлиир. Онон уолсай баалаһыанна олус ыарахан. Оройуон кинигиттан ураты бөлүөлөктөргө ким хайдах, хантан буларыйан-буочуоканан, бисдөрөнөн хаачыһа сатыллылар.

Нефть бордонуулталар олус кутталзах табаардарынан буолалтарынын билиһэтиинан киһилэр өгөһулүлэр кэмнэригиттан саралаан туттулуохтарылар дэри олус уустук хонтуруулаа сыйдаллар. Онон баһаарынай, экологическай, харайыһлар уонна туттуллар өттүнэн ураты ирдэбиллэрдэх буоланнар билиһини кэмнэ баҕалаах киһи барыта бу дьыалаҕа кыттыһат. Ону таһынан кыттыһыан баҕалаах киһи бастаан барыһын эбэтэр ноһоотун ааҕар ырыах ирдэбиллэрин буолан тууар. Тэһа сирдэригэр туттуллар АЗС-тар ноһооттоохторо чуолкай, атыннык этгэххэ бары ирдэбиллэри толорон туран барыстаахтык үлэллэргэ АЗС кыһа 30-60 тыһ. литр уматыгы атыһытлан наада. Баһыһар үтүс дэрибизилэргэ бу кыалдыбат дьыала. Ону ким барыта билэр.

Республикага бичигтэй баар бэлэгийнхнэ хайдаггүй? Бюджеттай уонна муниципальный тэрилтэлэри көрөр-харайар тэрилтэнэн "Саханефтегазсыт" ААО, оттон тѳа хаһаайыстыбатын табаарын онорооччулары-Туймаада-нефть" ААО буомаллар. Бастагы тэрилтэ бюджет зигэтгэн халччыларын быһыытынан чогуу сымаллаах үбү госу-дарствоттан эрдэлээн ыһан нефть бородуукталарын атыы-лаһар, аҕалар, харайар, атыылыыр, оттон иккис тэрилтэ табаар онорооччулары (хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэри) халччылар буолан бэйэтэ харчы булан үлэтин тэринэр.

"Сахандегазсыбт" АЗС-гара улуус эрэ кинилэригэр баар бусланнар бары дэриэбинэлэргэ баар бюджет тэрилтэлэргэ кини бөлүөлөктөргэ киниэн уматыгы куталлар. Колло-бара төһөлөөх ночоот тахсарыт ким барыта сэрэйбиз снп. Оттон государство тыа сириги табаарын оңороччулар-ытгар өйөөһүнэ диир "Туймаада-нефть" иэс булар харчы-тын сорох чааһыгар гарантия, атыһык эттэххэ кыйаһын төлөспөт түбэлтэлэргэр иэскини төлүүм диир мэктиэ тыһын бизнэс. Иттигит атын өйбүлсүөх "Туймаада-нефть" ААО улуустарга 35 АЗС-тары үлэлэтэригитэн 5-6 эрэ барыста-ахтык үлэллээбиз. Маны таһынан кини уматыгы тейиэн аралыгыта тендергэ кыттан, онно кыйаһын үп киллэриниз. Ити суотугар ночооттоох АЗС-һы тутан олорор. Аны туран маһаа табаар оңороччулар туттар ирээтлэргэ кыратын өйөһаххэ снп. Кинилэр саамай улааттарына уопсайа 16-18 тыһ. тонна эрэ уматыгы тутталлар. Оһон билигини туруту-нан тыа сириги уйугутун оңорон таһаарар үлөһит дьонно-рьонно ыар баттыһын чаһэһиһгэ туох да өйбүл сүөх диир эттэххэ маһаа.

Олоогтоох бэйтэи салайыналыга кииринэн сибээстээн
рынок сыһыланнаһыуларын көдүүтүн үрдэтэр инниэттэн
бишинни баар уматтыһынан хааччылар сэтими хайдах тул-
сарысхаа уонна арыллы да барыстаах суолун тобуларга
туох кыахтар баалларый?

1. Тийм сүрэгтэр баяр уонна санга тутуулар АЭС-тарга нефть бордуукуталарынан хааччыйылы бары көрүгүн киинизжэсэ. Тоёр? Иккэ оператордар (Саханэфтегазсыб; "Туймаада-нефть") улуустар айайы киинизирэн аарар-саллар. Ол эрэри бэйэ - бэйэлэригэр дуоһуулар быһааһыттан эбэнижэстэрин хардарыта уластар буолуулар кэлэн уһугар киинизир араас өкө иһин эбии төлөбүрдэри төлүүрүгэ күһэллэллэр. Ойок почооттоох киинилэр буолаллар. Ол иһин үлэни баяр чоту операторга сүтэтиржэсэ наада. Олчир аһыһалар ирэт кэнтээн хары эргилэр улаа-тыа, барыстаах буолууга улахан хардыы оһоһулууга этэ. Ойок сибэстээн, мун салтар, чугас сытар дэриэбинэлэри бөлөхтөөн бары тутуу АЭС-тан хабыллар балаһыныы-данын олохтоохса.

государство (бюджет) бэйзтитэр ытынара наада. Тэа сири-
гэр рынок кыарагаһын быһааһынан хайа да бэйэлээх тэ-
ригтэ, чааһынай кыһы бэйэлэринэн төрүөтүн ночоот хомууа
тахсыахтара суоҕа. Ол биллэр суолу билэн туран республика
уогулун бэйэ-бэйэс быһаарыыһаах дьаһаллары ылан тэа
сиригэр олохтун угулаатын харыстыыр уоһа салгыы сайдар
суолун биэр сурун хайыскаһынан билинэре олох ирдэби-
лээһин буола.

3. Республика салалтатын бары таһыма АЭС-тарга хаһаайыстыкканнай объекттар быһылытынан сымалыбыл биэрэн, хаһаайыстыкканы тэрийэр уонна дьаһайар тэрийтэлэр байэлэрин эрэ дьыалалара буоларын курдук өйдөбүллэрин олох ыһкытыбаттар уонна өлүкү өйдөбүлү күүстэринэн сонтуу сатыһылар. Бу олох сыһына АЭС биллэргэ кэмгэ тыага олох баар дуу, суох дуу буоларын быһаарар объекттарынан буолулар. Онон кэбилэр оскуола; дөсөд балыһыа тутуутунаагар өссө инчаки күөнтэ буолуохтарынан наада. Хаһаа үлө баар уонна кини тэргэһинэ кыаллар буолла - онно дьон олохсуйар, үөрэнэр, эитэнэр.

4. Тыя хаһаайыстыбатын бородуукталарын сыжарга үрдэбэт буолуута быраабыла буолбутунан, атын табаардар сыйаналара, ол иһингэр уматык, доруоһа курдук үлэ туураларынан, тыя сиригн табаарын онороочтуларын өйөөһүн бэрээдэгийн киһилэргэ кэлэр уматык айанын сыанатын, мун саатар, 50 бырыһианын биригет уйунар баалаһыннаатын онордооха.

"Олохтоох бэйэни сайайыны уопсай принциптарын туһунан" Российской Федерация 131 №-дээх Сокуонун 1-павтаһын 14-мстатыытыгар айылгыларын уматытынаа хааччыйыы олохтоох салааталар дьаһалларыгар киирсэр. Бу боһптуруос Саха сирин сокуонугар ыйылыбыт да 2001 сыл тохсунуу 1 күнүттэн олохтоох бэйэни сайайыныз бүтүүн киириини субээстээн олохо киирдэриг табыллара буолуо. Убу-харчыны аарар, тыын суолталаах боһп-руостары баһалары быһаара сатыыр сайаааччылар суут-таһан да туран бу боломчуойалары ылыахтара. Онон ман-на сайаасчыттарынан олохтоох салага органыра бүтү-үк охсаахтар. Бу элбиктээх дьаалаа эрдэттэн бөлөмүсүн тэрээниг үлэриг сабылалха наада ээ. Бүгүнтүг туругу-нан көм да ылыһан дьарыактана илик. Манна улахан элп-иэриг үлүстөр баһылыктара ыһынаах тустаахтар.

Истэр тухары (жэниинг өссө хайыгтарга тыхсар) араас салайааччылар, депутаттар (ордук тыа сириттэн турбуттар) тыа сирин үлэһит дьонунан барыһаах харчыны "Туймаада-нефть" тэрилтэ быһа тутан сии олорорун курдук өйү-санааны сонгуу сатыылылар. Ыарахан сыанаттан хам баттатар, харчыны күтүһэртэн хал буолар тыа дьонун ити информацияны араас мууска ылыналлар. Үөһэ эппитим курдук, бу тэрилтэ бюджет харчылыгтан тууга да ылбат. Ити сыһа өйдөбүлү түүрүтэн хатта субсидия харчыты бэрэсмэлтэһэр кэлэр-барар тийигэ туолуутун ирдэһэр сөптө. Оччолуна үлэһиэкэ, тэрилтэһэр даҕаны көмөлөөх буолуочутта.

Бу рыхуук үйстигэр хайа тэрилтэ "Чэ, кэниин харчытыг кэлээрлэ тэлөөрүн" дигэн 3-8 ый устата табаары из биэрэрый? Бүгүнгү туругунан "Туймаада-нефть" тыа дьонугар 100 мөлүүйүнүгэн тахса солкуобайлаах табаары из биэрэн олоор. Оттон уматыгы, үөһэ ээштини куудуктэрилтэ кредиткэ атыылаһан аҕалар ээ. Кредити биризмэтингэр төлүүрү бааннар изириптерин ким барыта билэр. Билбэт, эбэтэр итэрибэт буоллакха тэрилтэртүнийэн биэсикһан баран тыл-өс тардарна наада эгэ.

Тыя сиргэн үлэгит дьоннорун башыгы одус уонна а көлөрүтүр тэннэрбэт, сайдылыгы итинки кэсикл быһылы тыһан быһынэр буоллаха, бастагы учараттаах проблемэ быһылыһан автозаправочный станциялары тутууну уса на киһилэр эрэ нөнүө уматыгыһан хааччылыы туһахалый бат ситимин олохтуур наада буолла. Бу дьыалага тыа дьонун ойо-саанага түмүлүн, проблеманы үөрэтэн, сыналдан правительство иинигэр автозаправочный станциялары тутуу республикатаагы программатын оторон ыһыналлар ытар кэмэ кэллэ. Олохтоох байыи сайаайылыгыта Россия үрдүнэн бүтүүн кириги бууһу бутун кэмэ оттон калар сылларга балаэм суох тийэммит дэрэжикелер баарбыт баарбаахха иһин сайыллар түгэннэре үөскүй сөп.

Тыла сэрэн үлэнхитгээр, олохтоохтор улуус салалтатын ирдэбил туруоран бэйрэт олоххутун харыстырыгт кыттынаргыт биризм ирдэбилгэ буула. Тус саяллаах программа баар буоллачана эрэ тыа сиригэр техник кэдьүүстэх үлэтин ситиһэр кыалтыар.

Габриил АДАМОВ

Эдэртэн эүйтэ, кырдыабастан сэлэнэ...

ҮТҮӨ САНАА ДОЛГУНУГАР...

Биир күн интернат оскуола томторугар 86 саастаах ытык кырдыаҕас Екатерина Егоровна Гаврильеваҕа бара сылдьан олохун, айар алыпка ылларбыт дьарыгын туһунан кылгастык кэпсиригэр көрдөстүм. Екатерина Егоровна уурбут-туппут курдук дьоғус дьизтигэр үөрэ-көтө көрүстэ. Итин чэйдээх, сахалыы алаадылаах остуолугар ыңыран сэнэргии олордө:

- Минн Хадварга "Кыһыл кыры" колхозоска 1921 сылтаахха алтынны 21 күнүгэр Выда дикт алааска күн сирин көрбүтүм. Эһэм Егор Семенович Алексеев аныннан сурулган, Алексеев буолан ювеник испитилэн улааппытым. Иккө хараһынан көрбөт эһэбэр сирдэйт буоларым. Ылаһа испити сыһан бурдук тардарбыт, тирки иэртэргэйт.

Дээ, ойтон сут-кураан, сэргэн, көхөрүү ыар салгара сатымлаа-быттар. Эхэтин көрөө-истэн, соку-оннай сааһын ситэн "Кыһыл кырыс" колхозоска олордиһа хоту балык булдутар көһөрүллүү араллаана буолбут. Кэтирөөх Эхэтин илдьэ дойдутутар хаалар кытаанах санааллах кыыс буолан бизэрбит. Колхозос председатели да кыыска тылын кыайан ыһаннар-балка сэттэ киһилөөх муһунах тэриэбит. Оройуонтан кээрбит бизэр боломуочунай дахтар: "Ким ди хаалбат, бары барабыт", -диэбит. Онуоска собиот председатели, Кэтирик аратынан айыара П.К.Дыгачовскай барышарыа: куо-ластымыра ыһтыран, бизэр куолаа кыайан эхэтин илдьэ хаалар бу-олбут. Ити күһүн алтыннык 8 күнүгэр эһэтэ өлбүт. Эхэтин унуох туштут ыһыт күнүрүгэр кыстык хаар түспүт. Этүөх иһинэ Даарьёна (эхэтин бастакы кэр-тинэ) аттытар көмөөрүт дикэ тыл-лаах үһү да, кыыс сохотох Быда алааска кыайан илдьэ-бөт буол-

лаар. “Эгэ көһөрүүтэ барыһыныг
буоллар олох да ханна тийээн
уугуох тутуллара дуу, тутуллуба-
та дуу биллибэт. Биир таайым
көһөрүүтэ хоту тийээн хоргууан
олбута, сагайым мунхаа барбыт
буолан тыалынаах дойдуттар ар-
пылан кэлбитэ. Ошон көһөрүүтэ
күүсүрүм көрүтө барбакка хаа-
лан колхуоска күүскэ, кургүөмнэ-
эстик үлээлээбитим”, - диир бил-
гин кырыктыһыбыт бааттахтаах
Кэтирнэс уруккутун санаада.

Олгон Бэстэригэ Егоровна икэн хохоннуурун хонгууруншутун тутан олорон, хаһаангыттан хохон сууруйар буолбутун ыһы-таластым: Хохон сууруйар баг санаа 77 саастар, 1998 сыллаахха кэирбигэ Сергей Зверев-Калд Уола Ленин туһунан суруйбут хохонун булан аахпытым. Хас аахтарым айы хохонун хас би-ирдин тыһын ис-испиттан хайһаан, өйбөр тутан, сүрэхтэр сөнөрдөн суруйуох, аймах баг санаам өссө күүһүрбүтэ Инньа-гынан "Сага олох" хаһыат редак-торыгар Г.Поповка, хаһан да көрбөтөх, кэспизмэтэх кичибөр, тэһүгүннээн суруйбут хохом-мун редакцияга иһьэргэ көнүл-үһтэн олус үөрбүтүм "Миен дойд-ум" дээн мангайгы хохонун, Гаврил Гаврильевичта туттарар-бын кытта тутта хаһыакка тахсы-быта. Ону көрөн ааһан санаам өссө көтөрүдүлэ, кыааттанан биститин да суруйабам.

Балтым Мария Михайловна хаһыаага тахсыбыт хоһоонорун хомууан "Баҕа санаа" диэн ааттаах кинигэ онгоруу таһааттыран кэргэммизин биһиги олох-буһуут 50 сыллаах үбүлүөйбүтүгэр бэлэхтээн наһаа үөрдүбүтэ. Олорбор, аймахтарбар, дуусаларбар тута түгөспүтүм. Редакцияра уһун сылта бухтаргырынан үлэлэбит Александар Михайловна Матвеевна диэн дуусалар этим "Хотуой, бэлэхтэбиэт кинигэни күтүө иһиги аарыһа. Хоһоонорун тыла-өһө үчүтэй, ыраах баҕайы Эдэр савсар суруйбутун буоллар поэт буоларыт хаалбыт", - диэн дэбэллэр буолура. "Кытаат кыяларынан-сатыаргынан суруйа сырыт", - диэн күүс угара, санаабын көтөҥөрө, сүбөһит буолура.

2006 сыл бас ыйын 16 күнүгэр саха тылын учуутала, "Сьдьыныыра" литературнай түмүү салайааччыта, СР үтүмэлэх учуутала Екатерина Ивановна Осипова уонна Акулина Николаевна Кузьмина редактордаан "Үтүө санаа доһунугар" диэн эин хоһоонорум кэҥээгин соһучу туттаран үөрдүбүттэрэ, долгустуттара. Манна сэттэ оскуола үөрэнэччилэрэ мэл хоһоонорун собулэа ааҕаларын туһунан кэрэ, истег тыллара суруйбуттара олус учугай. Манн көрөн кыратык уба-дэһиэн да ыһылым. Аан эңгийи суруйбут хоһоонум 2006 сыл бас

Г.Г. ПОПОВКА АНЬШЫН

Ыйгастылар үлжингийн
Суухтуубун-самыабын
Эрвантээх үлжинт
Эрдэлэн хаалбыгын
Үүнэртэ-сайдарга,
Үрдүжэ дабайарга
Үтүсэи байгэ
Үрүн күнтэй сүтгэр,
Хаарыннаах киһинбег
Гаврил барахсан
Хара дый ыарыгтан
Харагын сөөлгө
Халыг буорга,
Харана иэнтэ
Халпахтанан сытарыгтан
Хараастабын, хомойобун.

СПОРТСМЕН ОБОЛОРО

Уммуллубат өр саясыңт
Уохстаах күлүс ооннууутунан
Улуу пириэпэр Куорскуну
Уруйдаатың, айхаллатың!
Тустуук, быһый уолаттар
Дьонун ааты тулсарың,
Өрөгөйдөөх кыайыһың
Үтүу ааты үрдүтүң!
Туруулаһан тустангыгыт,
Өрө күөрүс ооннууутунан
Иһиллибит оскуолаҕыт
Үтүу аатын сырдатың!
Быһак буолбут оскуолаҕыт
Силлэһилэ үүнүөхтүн,
Сирэйдийэ үрдүөхтүн,
Тулса, сайда туруохтун!
Сылаас тыһым сылаһынның,
Алтыс тыһым арылһаппың,
Иһэйкситтэх ыра санаам
Эркэи, тыһым буолуохтун

Консультант Наталья ГАВРИЛТЬЕВА.

Хоту көһөрүллүү 65 сылын көрсө

БЭЛЭХТЭР КИРЭН ЭРЭЛЛЭР

Аастыт саас музейга сыһамарыллыбыт 8-с кылааһым орлорун кытта Болтоҕо оскуолатын музейыгар үлэһин тэһийдиптэ. Мин хоту көһөрүллүү кыттыа-лаахтарын кытта көрсүстүм. Көһөрүллүү музейын салгыы байытыа туһунан истин кимсэтин буолла. Көһөрүллүү кыттыа-лаахтара олус кыһаллан, бу чакча күбүлөр музейдара буоларын өйдөөн туран этиэлэри сүбэлэри бэрдэлэр. Табаарыһым, билигин хаһы-үйөс билин кэккэбэлтигэр суох буолбут, Николай Николаевич Ипатьев дьонун этигини оҥорбута. "Билигин баар көһөрүллүү кыттыа-лаахтарыгар хоту сындыа-стоп аах-сал суоҕа чуолкай. Онон 65 сыла көрсө музейбытыгар нэһилэктэригэр саха быйыргы туттар тэриллэр, оботтор ким туту толкуйддуурунан байыбат алахтоох уу-тарбытыгар үчүтэй гыаһ оҕолторон бөлөхтө биирлэһэ. Билигин, болтоҕолор, улууе бары нэһилэктэригэр оло-ро көһөрүллүү кыттыа-лаахтарыгар ытырыы ыһа-быт" дьөгүлү дьонго бары өйөөн "Саха олох" хаһыа-2007 сыл кулун тутар 31 күнүнүздө нүмүрүгэр "Музей-бытыгар көмөлөһүөдү" дээн ытырыы таһаартарбыт-тара.

Болтонголор чороону идтийн ажлор Таври: Егоров дэн уустаахтарын, олон сиздэрэй агнууулах улахан чороону бэлхэстийнээр элгитэрэ Хатыльжа С.Варшав дэн мастан хаһан оноруута дэнгитэр уустарылар бэлхэстэй сэлдэр мунхаһыттары сөтөтор бэлхэстийр быһаннаахтар. Бу албох фигуратан турер уустук үлэ. Соторуаарыта улуусугут Болоттаах паж дэнжэ, биед талааннаах худонунуукугут, бигити бары ыһаһылар калыбыт Иван Семенович Платон бусор босхо Никифор Макаров портретан агорон балзиторон соһутта даһаны, үөртэ даһаны. Никифор Макаров хөрсун туруорсуутун туһунан көһөрүлдүүгү диктанжэ үөртөртүгү уонна үйөтөһөтүгү үлэһит А.Д.Аммосов албох матырайыаһы үөртөн дьон билиһинтэһаһаарда уонна бу портрет аготторон балхэстэ. Иван Семенович бигити мээһиһыһаар бу мааста балзэр.

Өсө, үөрүүм ичим, интернет-окуула токторуу көнөрүлүү кыттылыахтара (салыааччы О.П.Кузнецова) болгондор ыгырыгыларын өсөп, көнөрүлүүгө. Обон уураарын сыһанан ааган куттатарыга үлөс-дөт көрүлүүр бөлөх чылааттарга канчалык өлөрүлөрүн интотторбутта чакты дьон-сэргэ астына көрөр айым-ытта.

Бэлэхтэр музейга кифрэн эрэлтэринэй, бэлэүн ий-
дэн 19-22 күнээрээр Хатын музейгаар бэлэстэж
ийхыгтайн көрдөрүүтэ туруурлуохтара, араас
иртэж кэлбт кибэрүүлүү кылтылалхтара нэрэн сая-
алаан бэлэхтара.

Дмитрий ЧЕЧЕБУТОВ.

Саха сирэ — Россия — 375

БАСТАКЫ ЫЧЧАТ ФЕСТИВАЛА

Аяа дайду Улуу сэргэһигэр уудаһааһаах уруусхалтаны-
аһаа, адуууу-сүтүүүү арҕаһаан сунатут, сүрөһи-билэри
нөнүө аһарыт сэргэһин норуот сүүһүнэн улахан, кыра
окуктара кыайыы кылаттанан сэргэһтэн ыһыт баастарын
оһорунан, айлаах үлэһэн күннэри-тууннэри күүрөн, сир-
майты, олох-дьаһах туһунан 50-с сыллар сарылаһаалары-
гар ситкиһиттэрэ. Ол улуу доһун арҕаһаан миннэри 1957
сыллаахха Бүтүн Союзтаагы ыһыт фестивала аан бастаан
ыһылдыһыта. Ол фестивалы ыһыты тэрээһинэ 1956 сыл
күһүлүттэн хас бирдир тэрээһин, аһылгыһа хабан, ыч-
кагтары түмэ тардан олус үрдүк күүрээһинээхтик ыһыл-
дыһыта. Кыайыт норуот бырааһынныктыыр, ычката айар
талыннааһын, олоххо, үлэ-хамнаска дьулуурдааһын
көрдөрөр бырааһтааһа, ол ыһытээхтик толоруллубута.

Саха сириҥ олохтоохторунан бу фестиваль Саха сирэ Россия састаабыгар кииригит 325 сылын туолуутун бэлиэ-төөһүнэ дыһаҥаларын кытта алтыстагыт оронобутун урдук-пөгөт, санаабытын саргылаабыт. Сахалар аан бастан дөй-дубут тэбэр сүрүбэр—Москва куоракка, аатырар улахан те-атрыга культура уонна искусство сайдылгын көрдөрөн дека-да ыыппытыг. "Ньүрүс Боотур" операны туруорон, күтү-пүт-сүрбүт дьэриг систиэрэ—мугуттаагар итэҥилих-тох көрдөрөн олус үрдүк сыанабылы ылбытыт. Ити кэмтэи нөсүөтү уйэ аҥара ааһа оҕута. Аны баһыт Россия састаабы-гар кииригинит 375 сылын бэлэтиир үбүлүөйүтү дыһаҥ-лар кыттыылаахтара буолан кыстатаныйт.

Мин 1956–1957 үрөх дыйлытар армияга сулуусуулаан келти баран, Чураггы орто оосуулаагыр хуудугууан уонна интернаккаа счотоводууан уулэзэбэитим. Онон фестивалы быттылар тэрэзэивэгэр бытчынаа кытыбытым. 1954 сыллаахха бүтүрбэт оосуолам учууталларын, үрөхкөчүбүлүрүн тэрийөн, болэмнээн фестивалга 70-ча киши кытыбытыт. Чурагыч кыианы курастэниһиэригэр бастаабытыт, оччолорго педучилище коллектива бшара. Үүнэр 1957 сыл санга дыйлын иилээн-сараллаан кылар чыэсэ тиксэнибит. Санга дыйлаах эйрдо көчөрү "Быыаһы сэбизэч", "Едүт ново-сель" хорбутууан астыытыт, мин таһаарааччы этим. Маши Новгородова солһай талоруулар, ушаттарбыт митрохай, солдаткыи үтүкүлүрө көрөтүлүр көрөсөбүлүрүн быттыгытара.

Кыяйы аата кыяйы, санаттан санга кэрбиилэргэ дуу-дуууу, талааны чочуйуу. Оройунаады фестивалга кыттыбыт коллективтан биир массылар батарбыттан 20-тэн эр тахса киириэх гастролуур болж тэрийишиит уонна Сыланын, Мугудайын, Тааттанын, сасык сыһыналтанна Дьокуусайга ситиһилээхтик, ороор кыахпыт таһыан да изиэн-куойун туран концерт көрдөрбүшүт. Сүүрү күдүстүт сан-биир урукса-чылээбит, сцена ветераннара Л.С.Скрябин, М.Д.Соловьева, А.И.Герасимов атыыр

Оройуоннаары ыҥыт фестивалын тарыһан Ыһыттыт 100-мүссит уонна 10-мэйиылаахтары быһаарыт дьүүлдүүр сүбэ

кулун тутар ын бүтүүтэ 1-кы республикатаары мичат фестиваллар кыгтар делегация састаабын биегирлэпте. Чуралгы орто оскулалары коллективна оино суун адыо курдук буолбута.100 кыһылзых хор тэрилдэбитэ уонна "Бастааны сэбээнкэ", "Едүт новоселья" ырыалары репетициялааһын саралалыгыта, мин таһааралчык элбэстэһиһин сүндүтүм.

1-кы республикастагы ыңгыч фестивалы Дюкунсайга 1957 сый бас ыйыан 22-30 күннөргөрг кытылышыбыта. Бийлик оройун спортсменнардыан 200-кз кыинан кытылышыт. Фестиваль кытылышахтара колхуостар уонна МТС бортобуй маамайыларан айымаан Дюкунсайга кыфимит. Түһэр сирбей 2-с оскула интернеттарын корустура ата, олус тарааникестик көрсүбүттэ.

Фестивалы аһын тәрәзһинә, сизгә-туома "Динамо" стадионга ыгытлыгыбызга. Мас трибуналар көрөөчүлүн тус-буттарга Чурагыч оройунун уламаттарын парадный формалар кыйлаң кууччалын ораваннаах ыргаахың, солго кушактаах хара бүрүүк, оттон ыргыгыттарга сырдык чөлөй халлаан күөң, санна сыра көтөрдүлөк, кылгас сөкөткөх уһун бычакчыһа эһа. Парады кыргыны Николай Маркович Кладови салайыһа. Онго түспүт хаартыскаһың оройун музейыгар бөт уһунуһу турбута. Кыргыны кытта экспозицияга утары үһүлүбүт буолан арыһа кһиң көстөрө: Борис Балиев, Юрий Арепин, Николай Кривошапкин, Смена Дьячкова, Вера Абрамова, Груня Перминова, Галина Жидкович уонна миһ, иһи өббөр баарынан. Талаан көрүүгүтөр күрээ быдыһыһылар паркада аһарс көһөртһы-ыр плащадкага ыгытлыгыбызга. Олус куйаас, чуумпу күннэр турбуттарга, көрүүлэр баралларыгар тух да маһэй сүөһа.

Биһиги кыяхыстын толору туһанан туран кыттыбыһыт. Хорбут дипломант аатын ылыһа, Мааша Новгородова солһый толоруулар лауреат үрдүк аатынан баһаһтамматтар Уолаттарбыт. Верхин Дьяковский, Гоша, Грisha Макаригар ууда. 1955—1956 үөрэх дьылыгар Чурапкы орто оскуолатыгар худрутуван улаһкыбит Ксения Васильевна Посельская туруорбут салдатсай, матроскай үнүкүүлэринин куустук курдук кууһаахкыбиттар, лауреат буолбуттара. Бахсы өһөһүкүтүтүн Петр Сидорович Попов туруорбут "Молдавская" үнүкүүтү үрдүк биһирэһили ылыһа, оттом Татьяна Алексеева (Буртти ылыһа, Арыйаахаа зоотехникаабыта) компартиятын олоустароһиһаахкыт ылын, конференһааһаа компарторутар бастааһаа, лауреат аатын ылыһаа уоһаа түмүк компары ылыһаа үрдүк чөһөһө тикһиһаа. Ити аата биһаа компартияа программаттар чөһчө өһөһиһаахкыт танһааһааһаа уоһаа ситһиһаахкыт толоруллубутун туһуһаа этэ дөһөһө баһааһаа.

Джо, ошон мен бастакы Бүтүм Россиянаары ырым фестивалын туурун ойдобулум иштинде.

Аркадий ФИЛИПОВ,
улуус Ботунтаах гражданина.

"Сана олох" редакционной-издательской холбогч Г.У. Оффсетной бичээт. Соколын №119 Тираж 1830. 10.09.2007 с. бичээхээ бэриллинэ.
Холбоот нэрийдэлэ устат олгуурчухуука, чэллээрз уанна субуотата, тохсор. Индекс: 54907.